

Volumul al doilea conține, în întregime, documentația ilustrativă: un mic caiet (18 p.) cu toate lămuririle, însoțit de un altul, mai consistent, care cuprinde, pe 187 de planșe cu fotografii, materialul propriu-zis², cu extrem de folositoare trimiteri la documentația din text (sector, adâncime etc.). Să nu uităm că primele 48 de planșe ne furnizează foarte instructive imagini atât pentru săpăturile în sine, cât și pentru istoricul acestora. Al doilea volum (de fapt o mapă care adăpostește toată documentația) se încheie cu 77 de planuri, profile (unele alb-negru, iar altele, foarte sugestive, color), hărți și reconstrucții ipotetice.

Monografia așezării de la Nitriansky Hrádok-Zámeček constituie un jalon important nu numai în seria de publicații închinată de Anton Točík epocii bronzului (de ex. Salka, Vesele, Vyčapy-Opatovce), ci și în întreaga cercetare a perioadei în Europa centrală și de sud-est.

TUDOR SOROCEANU

Bronze Age Hoards. Some finds old and new. Edited by Colin Burgess and David Coombs. BAR British Series 67, Oxford, 1979, 286 p. cu numeroase figuri în text.

Volumul înmănunchiază cincisprezece studii ale unor arheologi englezi care publică sau valorifică mai multe depozite din sud-estul Marii Britanii, studii precedate de o prefață a editorilor; ne vom mărgini la prezentarea pe scurt a articolelor care alcătuiesc culegerea.

Primul dintre acestea, semnat de Stuart Needham, *A Pair of Early Bronze Age Spearheads from Lightwater, Surrey* (p. 1—41) se ocupă nu numai de cele două lănci din depozitul amintit (una cu tub, iar cealaltă cu tijă de înmănușare), ci și de răspîndirea acestor tipuri din bronzul timpuriu în Insulele Britanice, examinând amănunțit, pe regiuni, toate descoperirile rezultate prin delimitarea cronologică și teritorială amintită mai sus. Un apendice — catalogul virfurilor de lance din bronzul timpuriu britanic — conține 66 de puncte sigure și 4 neprecizate. O bună parte din piese sînt ilustrate. Din punct de vedere al tehnicii de fixare a cozii, sînt prezentate opt variante ipotetice, care nu pot să fie prea departe de adevăr.

A Late Middle Bronze Age Hoard from Hunstanton, Norfolk (p. 42—92) de Andrew J. Lawson conține publicarea unui mic depozit descoperit în 1974 și compus dintr-un topor cu urechiușă, un colan torsionat, unul netorsionat, un ac și o brățară ornamentată, aproximativ planconvexă în secțiune. Urmează discuțarea amănunțită a fiecăreia dintre categoriile amintite, evidențiindu-se influența continentului asupra produselor de bronz din Anglia de est. Cinci apendice încheie lucrarea (I. *A Group of penannular cast armrings from Thurston, Suffolk*; H. *A „Picardy pin“ from Hadleigh, Suffolk*; III. *The Clouston Collection*; IV. *East Anglian Late Middle Bronze Age Ornaments, tools and weapons cited*; V. *Origins of imported metalwork types discussed (with British examples)*).

Al treilea articol, de mici dimensiuni (p. 93—98), aparține lui Gillian L. Varn-dell și se intitulează *The Andover Hoard — A Late Bronze Age Hoard of Wilburton Tradition from Hampshire*. Piese (săbil cu limbă la mîner, virfuri de lănci, tuburi) fuseseră, fără îndoială, distruse încă din antichitate și pregătite probabil pentru returnare.

Ian A. Colquhoun, *The Late Bronze Age Hoard from Blackmoor, Hampshire* (p. 99—116) reia publicarea unui depozit compus din virfuri de lănci, săbil cu limbă la mîner, verigi, tuburi, dăli cu tub de înmănușare, pandantive, cap de măciucă. Descoperirea se datează în perioada de tranziție spre orizontul Ewart Park (aproximativ 900 î.e.n.).

Spre deosebire de articolul precedent, T. H. McK. Clough, *Bronze Age Metalwork from Rutland* (p. 117—136) își propune să alcătuiască un mic corpus al tuturor descoperirilor de bronzuri dintr-o regiune bine delimitată. E vorba de patru depozite și șase descoperiri izolate; categoriile mai importante sînt: celtu-

² Ca și în multe alte cazuri, ar fi fost de dorit și desene, care ar fi arătat poate mai clar că, de ex., după părerea noastră, vasul cu două torți (pl. 90/19) are cele mai bune analogii la Pecica, Deszk A, Szőreg, deci în mediul Mureș, și nu Vatină.

rile, dălțile cu tub de înmănușare, spițurile cu tub de înmănușare, pumnale, topoare plate, seceri cu limbă la miner.

Michael Farley, *A Carp's Tongue Hoard from Aylesbury, Buckinghamshire* (p. 137—144) se ocupă de un depozit găsit întâmplător în 1973 și care conține *Absatzbeil* cu urechiușă, topoare cu aripioare și culturi. Același autor publică în articolul următor *A small Late Bronze Age Hoard from Ellesborough, Buckinghamshire* (p. 145—148) un depozit (descoperit în 1968) compus din vîrf de lance, cuțit, două culturi și un fragment de bronz, greu determinabil, trăgînd cu totul 230,53 gr. Apartine grupului Ewart Park și se datează în sec. 9—8 î.e.n.

Unul dintre cele mai cuprinzătoare articole din volum aparține lui D. Gareth Davies, *Hatfield Broad Oak, Leigh, Rayne, Southchurch: Late Bronze Age Hoards from Essex* (p. 149—172) și este consacrat publicării sau republicării celor patru depozite amintite în titlu, care, în bună măsură, nu au avut parte de o prezentare științifică, deși erau de mult cunoscute și pomenite în literatura de specialitate. Primul e compus din culturi, lănci, turte, torți de vase (sec. 8 î.e.n.), al doilea practic doar din culturi (sec. 9—8 î.e.n.), al treilea din culturi, lănci, *Absatzbeile*, topoare cu aripioare, dălți cu tub de înmănușare (faza Carp's Tongue), în vreme ce al patrulea (faza Ewart Park) e format în totalitate din fragmente de dălți cu tub de înmănușare, culturi, vîrfuri de lănci, săbii, turte.

Un foarte mic depozit din Norfolk (celt, mărgea, plăcuță, inel, obiect paralelipipedic de plumb), datat în sec. 8 sau 7 este publicat de Andrew J. Lawson, *A Late Bronze Age Hoard from West Caister, Norfolk* (p. 173—179).

Tot în bună măsură din piese fragmentare sau scoase din uz (culturi, săbii, brățări, turte, dălți ș.a.m.d.) se compune și depozitul de la Stourmouth (David Coombs/J. Bradshaw, *A Carp's Tongue Hoard from Stourmouth, Kent*, p. 181—196). Autorii presupun că îngroparea obiectelor a avut loc după 700 î.e.n. O foarte interesantă anexă ne prezintă lista depozitelor din bronzul tîrziu descoperite în oale și a celor găsite în asocieră cu ceramică, dar, nu în recipiente.

Lui David Coombs (cu o contribuție de Richard Savage), *A Late Bronze Age Hoard from Cassiobridge Farm, Watford, Hertfordshire* (p. 197—234) îi datorăm introducerea în circuitul științific a unui depozit ieșit la lumină în 1960 și format din culturi, dălți cu tub de înmănușare, săbii, vîrfuri de lance, turte, brice, precum și dintr-un vas de bronz, pare-se unic în Anglia. Două contribuții cu caracter tehnic R. D. A. Savage, *Technical Notes on the Watford Sword Fragments* (p. 221—228) și id., *Metallographic Examination of two Spear Heads from the Watford Hoard* (p. 229—234) întregesc imaginea pe care ne-o putem forma despre găselnița de la Watford.

Barry Cunliffe și Brendan O'Connor, *The Late Bronze Age Hoard from Danebury, Hants* (p. 235—244) publică un depozit descoperit în mai multe etape. El conține culturi, săbii, *Absatzbeile*, brice, ac și este datat în H C (aproximativ sec. al 7-lea î.e.n.).

Interesante pentru începutul utilizării unui nou metal în Anglia sînt și vîrfurile de lănci din fier, găsite împreună cu vîrfuri de lance din bronz în depozitul de la Melksham (Christopher Gingell, *The Bronze and Iron Hoard from Melksham and another Wiltshire Find*, p. 245—252) care, după părerea autorului, poate fi plasat în sec. al 7-lea sau la începutul celui următor. În același context este introdusă în circuitul științific și lancia de fier de la Ogbourne (descoperire izolată), care a fost reparată la manșon cu bronz.

Celor doi coordonatori ai volumului li se datorează și ultimele două articole: David Coombs, *The Figheledean Down Hoard, Wiltshire* (p. 253—268) și Colin Burgess, *A Find from Boyton, Suffolk, and the end of the Bronze Age in Britain and Ireland* (p. 269—286). În vreme ce în primul e vorba de un depozit compus în exclusivitate din culturi, dintre care unele turnate în același tipar, cea de-a doua contribuție are un caracter mai larg, nemotivat de conținutul restrîns al depozitului (un celt și un fragment de lamă de sabie, practic atipic). Oricum sînt trecute în revistă problemele principale legate de sfîrșitul epocii bronzului în insulele engleze.

Cu toate că nu ne-am putut permite decît o fugitivă prezentare a materialelor din acest valoros volum, provenite din regiuni aflate în cealaltă extremitate a continentului, se impune concluzia că, deși „atmosfera“ diferă într-o oarecare

măsură, se poate vorbi de o „unitate tehnologică” a celei mai mari părți din Europa epocii bronzului, de un nivel egal în dezvoltarea metalurgiei, a comerțului și, implicit, a schimbului de bunuri materiale și spirituale.

TUDOR SOROCEANU

N. Chidioșan, *Contribuții la istoria tracilor din nord-vestul României. Așezarea Wietenberg de la Derșida*. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1980, 136 p., 5 figuri în text, 39 planșe.

Cultura Wietenberg, ale cărei monumente sînt cunoscute încă de la sfîrșitul secolului trecut, reprezintă fenomenul cultural principal al epocii bronzului din Transilvania. Deși abundența de material ar fi îndreptățit existența a cel puțin citorva cărți și studii monografice de amploare, neșansa a însoțit, într-un anume fel, studiul acestei culturi: raportul de săpătură detaliat, întocmit de C. Seraphin, care trebuia să facă parte din prima generație de cărți consacrate epocii bronzului (Hampel, Wosinsky, Milleker ș.a.) a apărut în 1971, constituind și așa o lucrare interesantă, dar pierzînd prin întîrziere rolul capital pe care l-ar fi avut pentru înțelegerea inițială a culturii Wietenberg. Pe de altă parte, prima monografie dedicată culturii (K. Horedt, *Die Wietenbergkultur. Ein Beitrag zur Bronzezeit Siebenbürgens*, Bonn, 1939) a fost distrusă parțial (volumul de ilustrații) în timpul celui de al doilea război mondial, astfel că apariția unui rezumat după mai mult de douăzeci de ani, nu a putut suplini lipsa unei editări în extenso la timpul cuvenit. Anii 1960—1980 au cunoscut într-adevăr o sporire a numărului articolelor privind cultura Wietenberg (probleme teoretice, publicare de material etc.), dar în nici un caz pe măsura discuțiilor purtate în legătură cu ea pe plan național și mondial.

Iată de ce, lucrarea lui N. Chidioșan — prima monografie ieșită de sub tipar a unei așezări de tip Wietenberg, dar și prima monografie a unei așezări din epoca bronzului din România — ocupă și va ocupa un loc aparte în cercetarea milenului al II-lea în spațiul intracarpatic. Nu prea deosebită de teza sa de doctorat, concepută și realizată sub conducerea prof. dr. Kurt Horedt, cartea arheologului orădean, independent de împărțirea în capitole, constă din două părți mari: monografia propriu-zisă a așezării de la Derșida—Dealul lui Balotă și încercarea de sintetizare a prezenței triburilor Wietenberg la vest și nord-vest de aria sa principală de răspîndire. Deși uneori putem avea impresia că autorul pendulează între o monografie de așezare și una de cultură, fără a face o opțiune definitivă, ezitarea lui are rezultate negative minime, dat fiind faptul că așezarea din epoca bronzului e temeinic analizată din toate punctele de vedere.

Introducerea debutează cu un istoric al cercetărilor privind cultura Wietenberg (p. 7—10); prima parte a acestui istoric este o sumară schiță privind dezvoltarea cunoștințelor despre cultură în întreaga ei arie de răspîndire, în vreme ce în partea a doua se realizează o mult mai completă trecere în revistă a cercetărilor din zona Derșidei. Așa se face că din prima parte lipsesc nume de cercetători din România care au publicat suficient material Wietenberg pentru a putea fi amintite și în cadrul Introducerii (Gh. Lazarovici, I. Andrițoiu, I. Aldea). Dintre cercetătorii străini sînt trecuți cu vederea I. Bóna, B. Hänsel, H.-C. Hüttel, A. Harding, și chiar A. Mozsolics cu cel de-al doilea volum de bronzuri, care consacră capitole de mai mare sau mai mică întindere fenomenului Wietenberg.

Repertoriile de puncte Wietenberg pe care le pomeniște N. Chidioșan¹, constituie tot atîtea momente de investigare a culturii; ne-am fi așteptat de aceea, ca monografia Derșidei și harta aferentă (p. 9, fig. 1 = 192 puncte) să aducă la zi aceste rezultate, a căror cartografiere ar fi schimbat întrucîtva imaginea generală și ar fi oferit, poate, puncte de plecare pentru noi raționamente.

Istoricul cercetărilor este urmat de Poziția geografică și mediul natural al așezării de la Derșida (p. 10—12), de Descrierea săpăturilor arheologice de la Derșida (p. 12—13) și, în sfîrșit, de Stratigrafia așezării de la Derșida (p. 14—16). Sînt capitole limpede și concis alcătuite, de la care ar fi fost poate de dorit doar

¹ Schroller = 44; Roska = 80; Horedt = 182, de fapt 189, precum și cifra de 250 (situația din 1970, fără indicații bibliografice).